

Onberekenbare chemie

Ter herinnering aan Frans Brüggen (1934 - 2014)

Bram Zoon

Timo sloop het bed uit, het was al v er na middernacht. De slaap wilde maar niet komen. Er was nog iets waarover hij wilde schrijven. Namelijk over de ziel, de essentie van de oude muziek. Hoe zou je die kunnen herkennen en vervolgens zonder pracht of praal vertolken? Het moest gaan over het *Orkest van de 18^e Eeuw* en zijn dirigent Frans Br uggen.

Hij had zich een verre van eenvoudige taak gesteld. Toch ging hij met grote vasthoudendheid van start. Hij drukte de startknop van de computer in en zette het beeldscherm aan. Timo moest stil zijn, Emma sliep al. Hij had zachtjes *Les Indes Galantes* van Rameau opgezet, daar zou ze wel doorheen slapen. Het werd gespeeld door Br uggen met zijn orkest.

De sound van het Orkest van de 18^e Eeuw. Het is een diepe en warme gloed die bijna tastbaar is. Krachtig  n teder tegelijk. Ongekunsteld, zuiver, fel, raak, oprecht. Ontroerend, dat is het. Als het orkest hard moet spelen laat Br uggen ze tot bijna het maximale gaan, zonder dat het schreeuwerig wordt of ten koste gaat van de gedrevenheid. Het omgekeerde is ook van toepassing, bij de langzame partijen vervalt het orkest niet in gemakkelijke, dweperige sentimentaliteit. Het kan haast niet anders dan dat de stukken met bijzondere betrokkenheid en grote nauwkeurigheid ingestudeerd zijn. En de keuze van het repertoire  n de topmusici niet te vergeten, die zijn stuk voor stuk van het allergrootste belang.

Maar hoe had zich dat meesterschap van Br uggen kunnen ontwikkelen, dusdanig, dat hij met zijn orkest w el tot goede interpretaties van de oude muziek was gekomen? Hoe had hij dat voor elkaar gekregen?

Het Orkest van de 18^e Eeuw heeft inmiddels internationale vermaardheid opgebouwd met het spelen van ‘oude muziek’. Br uggen heeft zich altijd beijverd om zo dicht mogelijk te benaderen wat de componist met zijn partituur bedoelde. Door oorspronkelijke instrumenten (of kopie n daarvan) te gebruiken, door de beperktere omvang van het orkest en door de zorgvuldige bestudering van de oorspronkelijke partituren. Timo vermoedde dat Br uggen hier niet op een starre of rigide wijze aan vasthield.

Onlangs had Timo Br uggens dirigeerstijl en aanpak beschreven naar aanleiding van de uitvoering die hij onlangs in de Grote Zaal van de Doelen had bijgewoond. Op het programma stonden drie symfonie n van Mozart. Naar zijn idee was het orkest bij de laatste symfonie ‘Jupiter’ als vanouds op dreef. Hij wilde eigenlijk nog eens goed kijken hoe Br uggen dirigeert. Wellicht dat dit aanvullende onderzoek een antwoord zou kunnen geven op zijn vragen? Hij ging samen met Emma op de podiumring zitten, links vooraan.

Met zijn rechterhand is hij streng en met zijn linker mild. Soms priemt hij met de wijsvinger van zijn linkerhand op  en van de altviolen; dan draait hij het dus nauwelijks merkbaar om, is hij met rechts welwillend en met links gebiedend. Br uggen heeft een ingetogen, strakke wijze van dirigeren. Met zijn linkerarm laat hij ze spelen, geeft hij ze ruimte. Met zijn rechterarm houdt hij het strak, kaal, sober. Vooral geen franje, of poespas. Steeds zoekt hij oog-

contact met de orkestleden. Tracht hij zo de emotie, zijn concept op de orkestleden over te brengen? Het is een tastend zoeken naar de mogelijkheden van het orkest én het afwisselend voorzichtig, bijna aarzelend, en dan weer krachtig sturen en stuwen, allebei, tegelijkertijd, vloeiend, ook hoekig, soms bars. In Timo en Emma rees het vermoeden dat Brüggens interpretatie ook voor een deel spelenderwijs ontstaat tijdens de repetities en in de optredens. In een wisselwerking tussen de orkestleden onderling en samen met de dirigent.

Timo dommelde in slaap. Hij droomde dat Brüggens hém kwam opzoeken.

‘Acht u het denkbaar dat de piano forte door de zwarte beul of de Steinway zou worden vervangen?’

‘Dat is afhankelijk van het desbetreffende stuk, de pianist en onze onderlinge samenwerking,’ antwoordde Brüggens.

‘Hoe heeft u dat gedempte, bijna slepende spelen eigenlijk geleerd, zonder dat het ten koste van de frisheid gaat? Omdat u indertijd blokfluit speelde?’

‘Dat is correct.’

‘De dynamische mogelijkheden van dit instrument zijn immers klein?’

‘Door het blokfluitspelen heb ik beter geleerd hoe ver je eigenlijk kan gaan, wanneer je moet inhouden, of juist meer moet geven, loslaten,’ sprak de dirigent zwaar steunend en zoekend naar zijn woorden.

‘Hoe weet u dat u het bij het rechte eind heeft, welke maatstaven legt u aan, twijfelt u nog wel eens?’

‘Dat weten heeft niet veel met misplaatste arrogantie van doen. Op de één of andere manier voel je dat áán. Het is hard werken, eenvoudig en gecompliceerd tegelijkertijd,’ antwoordde Brüggens.

‘Stel dat één van de door het orkest vertolkte componisten in de zaal zou zitten, wat zou hij dan over u zeggen?’

‘Ik hoop dat hij zou zeggen dat wij hem ‘rechtvaardig’ hebben geïnterpreteerd en gespeeld.’

‘Hoe kom ik eigenlijk aan de idee dat u het bij het rechte eind heeft? Ligt het aan de wijze waarop u leiding geeft aan het orkest? Is dat de verklaring voor de unieke herscheppingskracht van het orkest?’

‘Ik zou het niet weten, hoe u daar allemaal aan komt,’ Brüggens grinnikte even. ‘Het is allemaal onberekenbare chemie,’ antwoordde de meester kortaangebonden. Uit alles bleek dat hij het gesprek nu welletjes vond. Hij knikte niet onvriendelijk, stond op en stak zijn hand uit naar Timo, draaide zich snel om en ging voetje voor voetje met het hoofd tussen de schouders naar de deur van de werkkamer. Vervolgens sloot hij deze achter zich, nadrukkelijk en behoedzaam.

Timo werd met een ruk wakker. Al die tijd had hij zitten knikkebollen voor het beeldscherm. Hij sloot de pc, de monitor en de verwarming af. Hij deed overal het licht uit.

Hij was zeker gevorderd, maar het was hem niet afdoende gelukt om onder woorden te brengen wat hem zo bezig hield. Zelfs in zijn droom had hij niet de vooruitgang geboekt waarop hij zo had gehoopt. De dirigent was bovendien niet in staat geweest om zijn vragen afdoende te beantwoorden. Timo vermoedde dat zijn ijver hem eerder blokkeerde dan dat deze een mogelijke oplossing dichterbij bracht. Als die er al was.

Hij deed zijn ochtendjas uit en ging opnieuw in bed liggen. Hij pakte de *discman* en legde er de schijf in. Het was een opname van de *Vijfde symfonie* van Ludwig van Beethoven, gespeeld door Brüggens met zijn orkest. Het stuk wordt gekenmerkt door vaart en heftige emoties. Het is mis-

schien wel de bekendste symfonie aller tijden. Dat komt ook door het meeslepemde openingsmotto, het was ooit het herkenningssignaal van de geallieerden in WO2. Of Beethoven in deze symfonie zijn verdriet in reactie op de ruwe afwijzing van zijn minnares Josephine vorm heeft willen geven blijft in nevelen gehuld... Het is een symfonie van uitersten, vreugde-uitbarstingen worden gevolgd door koele afstandelijkheid en omgekeerd. Er moet *lef* en *durf* aan te pas zijn gekomen om deze *noodlotsymfonie* zó goed te kunnen spelen. Het orkest maakt op die manier duidelijk dat het niet altijd moet gaan om de fraaie klank, maar ook om een zekere ruwheid en beslistheid.

Op het moment dat ze goed en wel in het vierde en laatste deel waren aangeland was Timo in een kalme en diepe slaap weggeleden. Een glimlach speelde rond zijn mond.

Informatie en contact

www.bramzoon.com

© Bram Zoon 2010